

*Шевчук О. В.,**кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології та лінгводидактики
Запорізького національного університету*

АНАЛІЗ МОВНИХ ЗАСОБІВ, ЯКІ СТВОРЮЮТЬ ЕФЕКТ КОМІЧНОГО У РОМАНІ Ч. ДІККЕНСА «ПОСМЕРТНІ ЗАПИСКИ ПІКВІКСЬКОГО КЛУБУ»

Анотація. В якості одиниці лінгвокультурологічного опису національної картини найважливішим моментом для міжкультурного зіставлення є ціннісний компонент культурного концепту. До числа найбільш значущих культурних концептів англійців відноситься гумор. Дослідники англійського характеру мають спільну точку зору, що гумор є національною рисою англійців.

Властивість сміятися в Британії культивувалася століттями як одна з найцінніших рис людини. Англійці горді своїм почуттям гумору і по праву вважають його національним багатством. Більшість письменників Англії – майстри комічного. Всі найбільш відомі англійські письменники і поети, так чи інакше, використовували гумор у своїй творчості.

Британський гумор набув особливого значення у творах Ч. Діккенса. В них чудово представлені різні засоби, які сприяють створенню загальної комічної атмосфери: пародія, іронія, гротеск.

Щодо пародій у творчості Діккенса, слід зазначити, що цей термін можна розуміти у двох значеннях. У романі Ч. Діккенса «Посмертні записки Піквікського клубу» можна виділити кілька способів іронії, які вживає автор. Іронія, як один із найважливіших прийомів комічного, використаних автором, тісно переплетена з усією гамою почуттів учасників Піквікського клубу.

Гротеск розуміється у двох різних значеннях та виступає в ролі одного з головних літературних прийомів письменника і функціонує як принцип побудови образного світу твору. В романі відсутні звичайні описи персонажів, подача образу відрізняється яскравістю, жвавістю та карикатурністю, де найменші деталі в одну мить передають саму сутність героя. У рамках реалістичного зображення він створює, насправді, гротескний комічний образ.

Отже, значну роль у створенні гумористичного ефекту відіграє мовлення персонажів, і те, яким чином персонаж висловлює свої думки, і це є ключовими характеристиками самих персонажів.

Ключові слова: мовні засоби, ефект комічного, пародія, іронія, гротеск.

Постановка проблеми Існує безліч теорій про те, що таке гумор і яку соціальну функцію у лінгвокультурологічному аспекті він виконує. Р. Смалліан відзначає, що існують наступні теорії, які намагаються пояснити існування гумору:

Психологічні теорії, переважна більшість яких вважають індуковану гумором поведінку дуже здоровою.

Духовні теорії, які можуть, наприклад, розглядати гумор як «дар від Бога».

Теорії, які вважають гумор незрозумілою таємницею, дуже схожою на містичний досвід [1].

Дані теоретичного аналізу дозволяють виявити і описати джерела виникнення гумору, а саме їх вербалізацію на фонетичному, лексичному рівнях, а також використання графічних ресурсів мови.

В якості одиниці лінгвокультурологічного опису національної картини найважливішим моментом для міжкультурного зіставлення є ціннісний компонент культурного концепту. До числа найбільш значущих культурних концептів англійців відноситься гумор. Дослідники англійського характеру мають спільну точку зору, що гумор є національною рисою англійців [2].

Властивість сміятися в Британії культивувалася століттями як одна з найцінніших рис людини. Англійці горді своїм почуттям гумору і по праву вважають його національним багатством. Більшість письменників Англії – майстри комічного. Всі найбільш відомі англійські письменники і поети, так чи інакше, використовували гумор у своїй творчості.

Питання взаємовпливу мови та культури, ролі гумору в цій взаємодії привертає увагу багатьох лінгвістів: активно вивчається національний гумор різних культур. Так, Є. Є. Жук у роботі «Лінгвокультурні особливості британського та американського гумору (на матеріалі творів П. Вудхауза та О. Генрі)» [3] в рамках лінгвокультурологічного підходу наводить порівняльну характеристику британського та американського гумору і доходить до висновку, що національно відокремлені традиції сприяють формуванню гумору.

Метою статті є дослідження мовних засобів, за допомогою яких створюється ефект комічного у романі Ч. Діккенса «Посмертні записки Піквікського клубу».

Наголосити на одній рисі характеру людини і, поступово заострюючи, довести її до крайності – прийом, характерний саме для англійської національної літератури та самого британського гумору. Інтерес англійської літературної школи полягає саме у людині як цікавому об'єкті вивчення, у гумористичному ключі головне – його особливості та чудасії, що виявляються в характері. Адже навіть слово *“humor”* у початковому трактуванні має значення «панівної рідини» у тілі, що цілком співвідноситься з темпераментом.

Британський гумор набув особливого значення у творах Ч. Діккенса. У ньому представлені різні засоби, які сприяють створенню загальної комічної атмосфери: пародія, іронія, сатира та гротеск.

Роман Ч.Діккенса «Посмертні записки Піквікського клубу» можна назвати чудовим зразком прояву різноманітних відтінків гумору письменника, а також початком нового етапу національного британського гумору. Цей твір являє органічну та складну комбінацію дотепності, фантазії та гумору автора.

У творі «Посмертні записки Піквікського клубу» англійський гумор набув нових особливостей, що характеризують національний британський гумор.

Отже, у нашому дослідженні першим засобом, за допомогою якого створюється ефект комічного в романі, є пародія.

Щодо пародій у творчості Діккенса, слід зазначити, що цей термін можна розуміти у двох значеннях. У першому випадку, пародія – це копіювання іншого предмета, тобто спроба зімітувати його особливості. У другому випадку вона є стилістичним обігриванням ситуації, що полягає в невідповідності предмета зображення пафосу, з яким цей предмет описаний письменником.

Пародія, в початковому її розумінні, знаходить своє вираження у романі здебільшого через образ містера Джингла. Він – колишній актор, тому об'єктами його глузливої пародії стали учасники клубу, яких він часто називає уривчастими словами: “*sportsman*”, “*lover*”, “*poet*”. Джингл не є однозначним лиходієм, оскільки будучи циніком, він прозирає і висміює за допомогою натяків та пародії природу діяльності клубу Піквіка та його учасників.

Jingle is clearly not the real villain; in fact, his impulses are generally proper, and he is often an index of values, directing our laughter towards all that denies the flexibility and reality of the human spirit [4].

Його пародії не можна віднести до чистого гумору, адже в них звучить гостра критика, що ближче до сарказму. Пародія також вживається на рівні стилістики. Тут широко представлений один із її видів – травестія, вона передає невідповідність художнього окреслення предмету зображення: банальні та низькі предмети зображуються за допомогою високої, пихатої та урочистої лексики.

Травестія у романі «Посмертні записки Піквікського клубу» представлена одним із способів, а саме: трохи іронічно та добродушно посміятися з позбавлених сенсу предметів. Свій вираз вона знаходить із перших сторінок твору Ч.Діккенса. Звернімо увагу, як описується засідання клубу і важливість цієї події:

He had felt some pride – he acknowledged it freely, and let his enemies make the most of it – he had felt some pride when he presented his Tittlebatian Theory to the world; it might be celebrated or it might not [4].

Образ Піквіка у першій частині роману також виступає об'єктом пародії. Автор порівнює його із сонцем. Зберігаючи високий пафос, Ч.Діккенс облагороджує кожен дію героя. Всі його дії, вчинки та просто механічні рухи представлені неймовірно піднесено:

He looked to the right, but he saw nobody; his eyes wandered to the left, and pierced the prospect; he stared into the sky, but he wasn't wanted there; and then he did what a common mind would have done at once – looked into the garden, and there saw Mr. Wardle [4].

Але містер Піквік та його доброта симпатичні письменникові, тому сміх над його образом більше нагадує добрий жарт. Як об'єкти пародії виступають й інші персонажі:

Now George Nupkins, Esquire, the principal magistrate aforesaid, was as grand a personage as the fastest walker would find out, between sunrise and sunset [4].

Таким чином, автор використовує пародію як один із основних прийомів комічного у своєму творі.

Наступним засобом створення комічного в поданому творі є іронія. Саме витончена та тонка іронія є одним з ефективних методів характеристики персонажів. Вона відрізняється, наприклад, від гротеску, заснованого на перебільшеннях, та від комічних ситуацій та положень, які ми проаналізуємо згодом.

У романі Ч.Діккенса «Посмертні записки Піквікського клубу» можна виділити кілька способів іронії, які вживає автор: 1) добра іронія автора над персонажем; 2) зла іронія автора над персонажем; 3) смішні постійні характеристики, які виділяють в образі якусь дивність; 4) повторення героєм тих самих фраз, що створює комічний ефект; 5) каламбури, які мають іронічний підтекст; 6) іронія над персонажем за допомогою його слів (вид тонкої іронії).

Саме добра іронія над персонажами в романі відіграє особливу роль. Ч. Діккенс прагне створити зв'язок персонажа з світом його речей. Іронія виражається метонімічним перенесенням. Наприклад, містер Джингл представлений лаконічним “*the green coat*” («зелений фрак») і таке ін.

Іронія у романі іноді може межувати з сумом. Навряд чи подібне викличе сміх, але письменник усе розглядає крізь призму комічного і знаходить кумедні образні порівняння для невеселих сцен. Також іронія іноді межує із сарказмом.

Відомо, що іронія – невідповідність між зрозумілим і сказаним. Автор впроваджує цей прийом, говорячи про різні предмети, здавалося б, природно і серйозно, але вони одержують негативну оцінку.

Для аналізу стилістичної іронії у романі потрібен широкий контекст. Цей стилістичний прийом Діккенс впроваджує задля того, щоб читач краще уявив містера Джингла. Письменник подає його мовну характеристику так:

“Never min,” said the stranger, cutting the address very short, “said enough – no more; smart chap that cabman handled his fives well; but if I'd been your friend in the green jimmy – damn me – punch his head – ‘cod I would – pig's whisper – pieman too, – no gammon” [4].

Потім йде мова автора: “*This coherent speech was interrupted by the entrance of the Rochester coachman, to announce that...*” [4]. Письменник охарактеризував манеру мови Джингла словом *coherent* послідовний, що є яскравим прикладом іронії.

Але, іронію не варто утотожнювати з гумором. Гумор, як явище певною мірою психологічного характеру, обов'язково пробуджує почуття смішного. Іронія не обов'язково викликає сміх, що наочно відбито у романі крізь промови і вчинки персонажів. Отже, головна мета використання іронії у романі «Посмертні записки Піквікського клубу» – викликати певне гумористичне ставлення до різних явищ та фактів роману.

Таким чином, іронія, як один із найважливіших прийомів комічного, використаних автором, тісно пов'язана з усією гамою почуттів членів Піквікського клубу. Тонка іронія автора, вміло вкладає в уста героїв, створює приголомшливий комічний ефект і показує ставлення письменника до своїх персонажів.

Гумор письменника вміло вплетений у саму структуру роману. Практично всім персонажам та явищам притаманні певні комічні штрихи, виділення та яскравість яких залежать від характеру явищ, ролі персонажа у структурі самої розповіді.

Отже, стихія комізму у творі Чарльза Діккенса має всю гамму відтінків: від тонкої іронії до їдкої сарказму, проте гротеск тяжіє над усіма прийомами комічного.

Як відомо, гротеск, у вигляді художньої образності, розуміється у двох різних значеннях. Відповідно до першого, гротеск є контрастним поєднанням реального та фантастичного у художньому творі. У другому значенні гротеск – це бажання довести явище до самої крайності, перебільшити і сильно підкреслити його. Гротеск у романі Ч. Діккенса «Посмертні записки Піквікського клубу» представлений у другому його значенні. У рамках реалістичного зображення він створює гротескний комічний образ.

Не дивлячись на те, що гротеск виступає в ролі одного з головних літературних прийомів письменника і зустрічається як принцип побудови образного світу твору, ми помічаємо, що Ч. Діккенс часто використовує цей прийом у портретах. У його творі відсутні звичайні описи персонажів: подача образу відрізняється яскравістю, жвавістю та карикатурністю, де найменші деталі в одну мить передають саму сутність героя. Варто зазначити, що письменник не скупий на гумор і з однаковим комізмом зображує образи лиходіїв та добряків.

Ч. Діккенс іноді використовує фарсові нотки в описі своїх персонажів. Запеклих диваків у автора не так багато. У романі до фарсових фігур можна зарахувати всіх учасників клубу. Однак, варто зазначити, що «півквісти», незважаючи на якусь безглуздість і дивакуватість, їм властиву, все ж таки здатні до ухвалення рішення і мають якісь думки, адже вони живі люди.

Також Діккенс часто впроваджує комічні прийоми щодо негативних образів. Слово «лиходії» щодо патріархального і безтурботного світу героїв «Піквікського клубу» дещо перебільшено. Природно, що у романі з'являються деякі сторонні елементи серед безтурботних «півквістів». Ці персонажі втілюють небезпеку. Однак в описі цих особистостей письменник м'який, тут немає запеклого викриття, сама стихія даного роману не схильна до цього.

Як вже зазначалось вище головна комічна характеристика Джингля у романі – його безладна і уривчаста і мова. В іншому цей персонаж не є винятковим, докладної портретної характеристики образу роману немає. Його помічник, нервовий і сльозливий, Джеб Троттер, представлений живішим:

"Nature's handwork never was disguised with such extraordinary artificial carving, as the man had overlaid his countenance with in one moment"[4].

Його комічну природу Діккенс розкриває за допомогою дотепних зауважень Сема Веллера. Він називає плаксивого лицеміра *"a portable engine"* (пожежний насос). Проте, на втіху читача, у в'язниці сталося чудове перетворення лиходіїв роману, на яке вплинув великодушний містер Піквік. Варто зазначити, що як тільки вони були спрямовані на істинний шлях, гумору в окресленні цих персонажів поменшало.

Цікавим є гротеск в описі ще одного негативного образу – містера Стігінса. Так описує його автор:

"He was a prim-faced, red-nosed man, with a long, thin countenance, and a semi-rattlesnake sort of eye-rather sharp, but decidedly bad" [4].

Епітет «червононосий» постійно зустрічається при згадці цього персонажа, що ще смішніше, якщо врахувати його рід занять.

У творі Діккенса зустрічається велика частка саме саркастичного гротеску, спрямовану переважно на представників будь-яких громадських установ. Гротеск, спрямований на висміювання негативних персонажів, загалом має досить

м'який характер. Міркувати про «злий» гротеск тут було б якимось перебільшенням. У такому ідилічному середовищі добрих, хай і не позбавлених дивакуватості джентльменів, не відведено місця страшною та жорстокою реальності, всі «лиходії» цього світу будуть осоромлені і, звичайно, поставлені на місце.

Доходимо до висновку, що значну роль у створенні гумористичного ефекту відіграє мовлення персонажів, і те, яким чином персонаж висловлює свої думки, і це є ключовими характеристиками самих персонажів.

Автор використовує пародію як один із основних прийомів комічного у своєму творі. Іронія, як один із найважливіших прийомів комічного, використаних автором, тісно переплетена з усією гамою почуттів учасників Піквікського клубу. Тонка іронія автора, вміло вкладає в уста героїв, створює приголомшливий комічний ефект і показує ставлення письменника до своїх персонажів.

Гротеск виступає в ролі одного з головних літературних прийомів письменника і функціонує як принцип побудови образного світу твору. В романі відсутні звичайні описи персонажів, подача образу відрізняється яскравістю, жвавістю та карикатурністю, де найменші деталі в одну мить передають саму сутність героя. Варто зазначити, що письменник з однаковим комізмом вимальовує образи лиходіїв та добрих людей.

Література:

- Smullyan R. «The Planet Without Laughter», This Book Needs No Title. URL: <https://www-cs-faculty.stanford.edu/~knuth/smullyan.html> (accessed: 21.09.2022).
- Fiedman S. The cultural currency of a good sense of humour. *British comedy and new forms of dictinction. British Journal of Sociology*. London, 2011. № 62(2). P. 52–54.
- Жук Е. Е. Лингвокультурная специфика вербализации коми чешского в языке произведений О. Генри. URL: <http://www.dereksiz.org/lingvokuleturnaya-specifika.html> (дата звернення: 21.09.2022).
- Dickens Ch. «The Posthumous Papers of the Pickwick Club». URL: <https://www.gutenberg.org/files/580/580-h/580-h.htm#link2HCH0001> (дата звернення: 21.09.2022).

Shevchuk O. The analysis of the language means that create the comic effect in the novel «The Posthumous Papers of the Pickwick Club» by Ch. Dickens

Summary. The valuable component of the English cultural concept is a unit for the linguistic and cultural description of the national picture and the most important point for cross-cultural comparison. Humor is one of the most significant English cultural concepts of the. Researchers of the English character have a common point of view that humor is the English national trait.

The ability to laugh has been cultivated in Britain for centuries as one of the most valuable human traits. The English people are proud of their sense of humor and consider it as a national treasure. Most writers in England are masters of the comic narration. All the most famous English writers and poets, in one way or another, have used humor in their work.

The works by Ch. Dickens are characterized by the British humor, which gained the special importance in them. They present perfectly the various means that contribute to the creation of the general comic atmosphere such as: parody, irony, grotesque.

Regarding parodies in Dickens' work, it should be noted that this term can be understood in two meanings. In the novel by

Ch. Dickens "The Posthumous Papers of the Pickwick Club", several ways of irony can be identified that the author uses. Irony, as one of the most important comic techniques, is closely connected with the entire range of the Pickwick Club members' feelings.

Grotesque is understood in two different meanings as well and it is one of the main literary techniques of the writer and functions as a principle the imaginative world structure.

In the novel, there are no usual descriptions of the characters, the presentation of the images is bright, lively and caricatured, where the smallest details convey the very essence of the heroes.

So, the significant role in creating the humorous effect is played by the characters speaking, and the way the characters express their ideas. And these traits are the key ones.

Key words: language means, comic effect, parody, irony, grotesque.